

บทคัดย่อภาษาไทย

ชื่อเรื่อง อุตลักษณ์ทางสุนทรียภาพของงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขง

ผู้วิจัย ผศ.จรัญ ชัยประทุม และ ผศ.ดวงจันทร์ นาชัยสินธุ์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่พิมพ์ 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขง ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขง และอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขงมีกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลอันประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ติดกับลุ่มน้ำโขง ในเขตภาคเหนือประเทศไทยคือ อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และพื้นที่ที่ติดกับลุ่มน้ำโขง ในเขตภาคเหนือประเทศ สปป.ลาวคือ แขวงบ่อแก้วใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ทั้งชนิดมีโครงสร้างและชนิดไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม รวมถึงการถ่ายภาพ มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และการนำเสนอผลการวิจัยเป็นแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมไม้ไผ่บริเวณลุ่มน้ำโขง พบว่าประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำของตอนบนลุ่มน้ำโขงผลิตงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณีและความเชื่อเป็นหลัก อีกทั้งประวัติความเป็นมาและพัฒนาการความเป็นมาที่ยาวนาน และผูกพันกับวิถีชีวิตและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยช่างมีฝีมือส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย วัตถุประสงค์ที่ใช้ผลิตงานหัตถกรรมได้มาจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่หรือหวาย การออกแบบเป็นไปแบบธรรมชาติ สัมผัส

ส่วนด้านภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขงนั้นพบว่าภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมไม้ไผ่บริเวณลุ่มน้ำโขง ในพื้นที่วิจัย มีภูมิปัญญาในการผลิตที่สอดคล้องกับสภาพ บริบท และความต้องการหรือประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยทักษะหรือภูมิปัญญาในการผลิตนั้นถูกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผ่านรุ่นต่อรุ่น มาอย่างยาวนาน โดยทุกขั้นตอนในกระบวนการผลิตสร้างสรรค์ หรือแม้แต่กระบวนการใช้ประโยชน์ ที่ต่างสอดคล้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

สำหรับด้านอัตลักษณ์ของสุนทรียภาพของงานหัตถกรรมลุ่มน้ำโขง นั้นพบว่าทางด้านรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย การเลือกใช้วัสดุ และการนำไปใช้ของงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในพื้นที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และในพื้นที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอัตลักษณ์ของสุนทรียภาพที่คล้ายคลึงกัน โดยรูปทรงและโครงสร้างของงานหัตถกรรมไม้ไผ่ ส่วนใหญ่ก็จะประกอบด้วย รูปทรงสี่เหลี่ยม ทรงกรวย ทรงกระบอก ทรงกลม ทรงสามเหลี่ยม ครึ่งวงกลม ซึ่งรูปทรงเหล่านี้จะสอดคล้องกับลักษณะการใช้ประโยชน์ อีกทั้งการวัสดุรวมไปถึงลวดลายต่างๆ ที่ใช้จักสานก็จะสอดคล้องกับการนำไปใช้ประโยชน์ ด้วย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

This research aimed to study the development and interaction of bamboo handicraft, Wisdom, and Identity in Aesthetic of bamboo handicraft in Khong River Basin. The samples for data collection consisted of the expert group, the practitioner group, and the related person group in the area next to Khong River Basin in the North Region of Thailand including: Chiengsan District, Chiengkong District, Chiengrai Province, and the area next to Khong River Basin in the North Region of Lao People's Democratic Republic, Kwang Bo-kaew. The instruments using for data collection were: the Survey Form, the Structured Interview Form and the Un-structured Interview Form, the Observation Form, the Focus Group Discussion, the Photograph. Data were investigated by Triangulation Technique. The research findings were presented in Descriptive Analysis. The research findings found that :

For historical background of bamboo handicraft in Khong River Basin, found that the people in both sides in upper part of Khon River Basin, produced handicraft work related to lifestyle, tradition, and belief. Besides, the long historical background as well as development for a long period of time, and the attachment with lifestyle which was appropriate with contextual area. Most of the master craftsmen were males. Raw material using for producing handicraft from nature, for instance, bamboo or rattan. The design was simple or common.

For the wisdom of handicraft in Khong River Basin, found that the wisdom of bamboo handicraft in Khong River Basin of research area, consisted of wisdom in production relevant to the situation, context, and need or utilization in daily life. The skill or wisdom in production was inherited from ancestors from generation to generation for a long period of time. Every step of producing process could create the utilization process which was related with each other.

For the identity of aesthetic of handicraft in Khong River Basin, found that the shape, structure, design, selection of material, and the usage of bamboo handicraft in Chiengsan District, Chiengkong District, Chiengrai Province, and the area next of Kwang Bo-kaew, Lao People's Democratic Republic, included identity of similar aesthetic. For the shape and structure of bamboo handicraft, most of them included: the rectangular shape, cone shape, cylinder shape, round shape, triangular shape, and hemisphere shape. These shapes would be relevant to the usage. In addition, the material as well as design to be woven would be relevant to the utilization as well.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้โดยอาศัยความร่วมมือของหลากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทุกฝ่ายที่ให้การช่วยเหลือและสนับสนุน โดยเฉพาะ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช). ผู้สนับสนุนเงินทุนในการวิจัยคือ รวมไปถึงหลักสูตรคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุนบุคลากรทั้งคณาจารย์ นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ จนเกิดงานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากนี้คณะนักวิจัยยังขอขอบคุณ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ และชาวบ้านในพื้นที่อำเภอเชียงแสนและเชียงของ จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว และงานจิตรกรรมในพื้นที่จังหวัดน่าน ประเทศไทย พื้นที่เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงที่สละเวลาอันมีค่า ถ่ายทอดและบอกเล่าเรื่องราวองค์ความรู้ อันมีประโยชน์และทรงคุณค่า ส่งผลให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ ด้วยดี

องค์ความรู้และข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้จึงขออุทิศคุณความดีทั้งหมดแก่ผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการวิจัยชิ้นนี้ดังที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงไปผู้ที่มีส่วนสนับสนุน หรือเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่ไม่สามารถได้เอ่ยนามได้หมดในข้างต้นด้วย

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
วิธีการศึกษาวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	7
แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	16
บริบทพื้นที่ที่ทำวิจัย	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	61
บทที่ 3 ประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญางานหัตถกรรมไม้ไผ่	
ประวัติความเป็นมางานหัตถกรรมไม้ไผ่	65
ภูมิปัญญางานหัตถกรรมไม้ไผ่	71
บทที่ 4 กลุ่มน้ำโจง	
อัตลักษณ์และสุนทรียภาพหัตถกรรมไม้ไผ่พื้นที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	85
อัตลักษณ์และสุนทรียภาพหัตถกรรมไม้ไผ่พื้นที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว	112
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
บทสรุป	129
ข้อเสนอแนะ	134
บรรณานุกรม	135

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงอาณาบริเวณลุ่มน้ำโขง (อ้างอิงใน th.wikipedia.org/wiki/แม่น้ำโขง)	40
ภาพที่ 2 แสดงแผนที่อำเภอเชียงแสน(อ้างอิงใน http://www.chiangkhongfestival .)	53
ภาพที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอเชียงของ (อ้างอิงใน http://www.chiangkhongfestival	56
ภาพที่ 4 ภาพ ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ บ้านศรี ดอนชัย อำเภอเชียง ของ จังหวัดเชียงราย	58
ภาพที่ 5 แผนที่ แสดงที่ตั้งแขวงบ่อแก้วใน สปป. ลาว (อ้างอิงใน www.ubon.go.th คั่น 10 ตุลาคม 2552)	59
ภาพที่ 6 เครื่องจักสานที่ที่แขวนและเก็บไว้ตามบ้านเรือน	68
ภาพที่ 7 บรรยากาศตลาดห้วยทราย ซึ่งมีสินค้าที่เป็นงานหัตถกรรมไม้ไผ่วางขายอย่าง หลากหลาย	69
ภาพที่ 8 “กะพา” ที่ใช้สำหรับเก็บสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งของมีค่ารวมทั้งเครื่องจักสานที่ พ่อแม่มอบให้ลูกสาวเวลาออกรเรือนหรือเมื่อแต่งงานจะใช้สำหรับใส่สิ่งของเพื่อนำ ติดตัวไปด้วย	70
ภาพอัตลักษณ์สุนทรียภาพงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในพื้นที่อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย	85
ภาพอัตลักษณ์สุนทรียภาพงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในพื้นที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว	112
แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิตสร้างสรรค์ และกระบวนการใช้ ประโยชน์ ของงานหัตถกรรมไม้ไผ่	131

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบลักษณะการปกครองของกลุ่มประเทศในอาณัติบริเวณภูมิภาค กลุ่มน้ำโขง	46
ตารางที่ 2 สรุปภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมไม้ไผ่บริเวณกลุ่มน้ำโขง	131